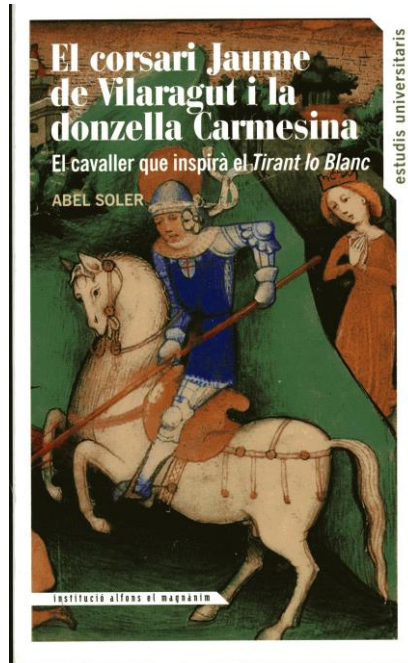

Abel Soler. *El corsari Jaume de Vilaragut i la donzella Carmesina. El cavaller que inspirà el "Tirant lo Blanc". "Estudis Universitaris" 133*, València: Institució Alfons el Magnànim, 2013. 2 vols. 981 pgs. ISBN: 978-84-7822-639-9

Reviewed by: Júlia Butinyà
UNED

Tenim al davant un llibre que es presenta amb utilitat literària, però és molt més. El seu radi d'aprofitament és ben ampli, des del camp sociològic a l'històric, val a dir que cobreix un ampli sector cultural. Perquè recull l'entorn de Joanot Martorell, i com que la família Vilaragut, que en formava part, era de noble nissaga, i com que es tracta d'un món cultural tan viu i populós com era el Quatrecent valencià, l'abast de la investigació, que té per focus principals la ciutat de València i el mateix Mediterrani, és gegantesc. A més d'aquests incentius per a la lectura cal comptar amb l'estil amb què s'exposa el fil que cal dir narratiu més que erudit, per tant no sols fluïd ans molt sovint divertit, sempre però sota la cara de serietat que demana l'estricta nivell investigador. Tant és així que, al meu parer, algú de l'època ho podria llegir com qui segueix un diari o crònica local, i a nosaltres bé ens pot servir com llibre relaxant, com ho pot ser una novel·la.

Ara bé, el recorregut biogràfic de l'autor, que apareix a la contraportada i va de la museologia al turisme rural, també ens dona raó d'aquesta varietat i amenitat molt ben aconseguida, com a fruit del que deu ser una curiositat molt ilimitada.

El suport de la investigació es fa palès tan sols observant el gruix i xifra de les notes a peu de pàgina, ben sovint equivalents al text, i que assoleixen un total de 2.392. És tant impressionant el cabdal de detalls informatius que potser algú pensi que es podria haver reduït, però malgrat l'exuberància i abundor no n'he trobat de balders. Més encara, a pesar del to abraçadabrant, no es fa avorrit. En aquest sentit hauria fet les delícies d'un mestre com Martí de Riquer.

La també àmplia orientació literària, que evidentment és la prioritària, s'explica perquè els interessats no sols al *Tirant* ans al *Curial*, l'altra gran novel·la cavalleresca, o a l'*Espill* de Roig, o a Eiximenis, etc., trobaran tot un munt de dades curioses, de fets

ressenyats a tall de tafaneria, que van molt més enllà de l'ús estricte dels tirantistes. Així, per exemple, el contrast amb el *Curial* permet afrontar la revifada de la cavalleria autènticament humanística a la que s'adonava de la desídia que estava patint, i que tan bé recull Martorell (523). Sentiment que al *Tirant*, queda gravat des del començament que apareix l'heroi amb la inicial referència al passatge de la *Mort Artu*, el qual explicita bé aquella davallada cavalleresca (813), segons la font que vaig aportar en 1990 i va subscriure Riquer (1992); davallada que, per cert, ací es juxtaposa a la caiguda dels Vilaragut.

Sentiment de nostàlgia d'altra banda que és predominant al *Tirant*, tot i que la cavalleria a Castella donaria encara una mica de si gràcies a la cavalleria humanística – hereva o almenys parenta de la cavalleria de la cort napolitana-; tanmateix, també prop de l'agonia, com bé palesa i constata i rubrica Cervantes mitjançant la seva ficció, millor que si ho hagués fet en un acta notarial. Camí descendent que al món valencià era un pendent rodoladís, que bé simbolitza el cavaller Tirant, ara de manera més clara comptant amb els antecedents que s'han desvetllat rere el corsari Vilaragut.

Al llibre hi ha molts aspectes nous, encara que sobre el *Tirant* se n'havia escrit tant; ho ressalta l'autor fent veure que, per exemple, no s'havia vist abans que un germà de Joanot, Guillem, era un aventurer i s'estimava tant el mar i les activitats marineres. També com a principalíssimes novetats caldria subratllar la relació entre la conquesta del castell de *La Rocca* d'Iscla –la ferma construcció emplaçada en aquesta illa, enmig del golf de Nàpols, i que gaudia d'una economia basada en l'extracció de sal- amb la “conquesta de la Roca Salada” al *Tirant*. O potser és més cridanera la identificació d'una donzella de nom Carmesina –“criada” personal de Vilaragut i molt beneficiada per l'amo, que l'autor identifica com una possible lliberta d'origen oriental (ucraïnès o rus?) i que sembla que esdevingué amant del cavaller- front a la Carmesina idealitzada i protagonista, junt amb el cavaller Tirant, de la gran novel·la cavalleresca.

I és que un dels mèrits d'aquest llibre és d'haver sabut barrejar la història i els documents –citats i reproduïts amb cura- amb la ficció de Martorell; a tal fi, l'autor, que és historiador medievalista, ha consultat un munt de fonts documentals i bibliogràfiques. Això permet que vagin de continu lligats els esdeveniments històrics amb el relat tirantià. De manera que comptem amb propostes de paròdia de la reina Maria o es relacionen passatges amb ocasions semblants i relacionades amb el Magnànim, la qual cosa porta a vegades al joc de les identificacions, que tant s'havia practicat al *Curial e Güelfa* des de fa uns decennis i que tot just amb aquest estímul tornen a agafar carta de crèdit. Jo mateixa en vaig allargar el llistat al *Curial* (2001)³ arran de la meua proposta d'autoria per a mossèn Gras (1989), construïda sobre la semblança estilística advertida per Riquer (1964); així com havia analitzat la inversió de la realitat entre *Curial* i el rei Alfons (1992), tal i com es fa ací amb el *Tirant*. No debades són novel·les o ficcions tan lligades a la realitat que Riquer les distingí com a cavalleresques i no de cavalleries, segons recorda també Soler.

Al voltant d'aquest punt intriga una vegada més la semblança *Tirant-Curial* o l'acudit que tingueren tots dos autors tan paral·lelament. I s'hi posa de relleu un possible contacte com a inspiració, contacte que per la cronologia hauria de ser en la línia *Curial-Tirant*. I que, pel que fa a la meua proposta d'autoria per a mossèn Gras em fa destacar que qui ho possibilità fou Martí de Riquer, ja que davant la meua troballa de la *Mort Artu* com a font del *Tirant*, especificà que s'inclinava perquè Martorell hagués pres la frase –no directament de l'obra francesa traduïda, com jo havia proposat- ans de la *Tragèdia de Lançalot*, traducció de la *Mort Artu*, de la qual precisament n'es autor mossèn Gras. Amb la qual cosa tindriem als autors de totes dues grandíssimes novel·les

connectats. Tema, però, que donaria peu a una llarga investigació, com ara la que estem ressenyant, pròpia per a investigadors joves.

La proposta identificadora que fa ací l'autor la pot donar per bona en la gran part dels casos, sent alguns delatats per l'homonímia; bé que algun cop ho deixa amb pregunta, per ser tan sols detalls curiosos i no comuns, com ara esdevé amb la vaixela d'argent que porta Tirant al seu equipatge tornant com a pelegrí de Terra Santa, que fa anar mentalment a la que Martorell hauria vist arribar amb el seu amic Jaume de Vilaragut quan també tornà com heroi (359).

El reflex del segle XV valencià no té deixalla, tal com es complau a descriure'l Abel Soler, amb tocs que provoquen de tant en tant el riure, sempre contingut elegantment per part de l'autor. L'humor és fruit també de l'autocrítica o de la manca de repressions per prejudicis, com comprovem en observacions com aquesta en comentar l'estada de Vilaragut a Nàpols: "Feta aquesta presentació de la cort napolitana, és obvi i evident que el pirata Vilaragut –bàrbar i grosser d'entrada per ser valencià- encaixava malament en l'univers refinat del *Quattrocento* napolità" (254). I el clímax valencià el coneix ben bé, com bé ho prova el ventall de personatges reals que abasta, ja que hi surten tots els coneguts, de Margarida de Prades als Corella, i d'altres que no ho són tant o gens. Aquest coneixement en profunditat i en extensió, que s'allarga a tots dos casos –català i italià-, d'altra banda, permet comparar les qüestions formals i d'honor que debatia la vella cavalleria valenciana front a les ambicioses campanyes de guerra del rei Alfons a Itàlia.

No cal tanmateix forçar-se gaire per a trobar la punta irònica quan el protagonista de l'estudi és un pirata transformat en croat a Rodes i que passa entre aventures econòmiques, més agres i fosques però no menys rocambolesques, la part final dels seus dies a la ciutat de València. És una figura doncs que al llarg de la seva vida ha fet tots els papers de l'auca, cosa que ha donat molt de joc per a fer una obra d'investigació amb què el lector pugui informar-se i gaudir alhora.

Cal comptar amb tot, explicant el to amarg esmentat i que pot tenir el seu reflex a l'amargor final tirantiana, que, a la darrera etapa, Jaume de Vilaragut fou inclinat a un comportament tirà, maltractant els seus súbdits de la baronia d'Albaida, de manera que tenia aterrida la població. I ací Abel Soler veu àdhuc l'origen i explicació del nom del cavaller de ficció. Suposo que aquesta hipòtesi tindrà menys adhesions que altres més fàcils de veure, com ara la citada de Carmesina, perquè –sense restar-li valor a l'enginyosa suggerència i malgrat la continuació coherent de coincidències històricoliteràries i escenogràfiques-, senzillament, les hipòtesis rarament les subscriu la crítica. Tot i que quan es basen en altes freqüències o són molt vistoses fa mal de pensar a l'atzar, fins al punt que sembla poc científic fer-ho; idea que expressa l'autor i amb què vaig cloure també la presentació de la hipòtesi d'autoria comentada sobre el *Curial*.

Soler tracta a més del vell tema, i característicament debatut, del grau i identitat de l'autoria martorelliana, i ho fa d'una manera prou completa, però resumida, i sobretot desapassionada.

La part final del llibre, després de la reconstrucció exhaustiva de la biografia del personatge, es pot qualificar més pròpiament encara d'assaig historicoliterari, gràcies a la contraposició més oberta o directa encara de les figures històriques i les de ficció. Fet aquest que permet desxifrar molts aspectes del quefer de Martorell com autor, és a dir com transformador d'una realitat ben propera i familiar en una obra tan bella com hilarant, que, segons al·lega, tenia per finalitat, "alegrar" els valencians. Ja que se'ns donen pistes sobre la seva manera d'escriure, copsant-lo en ple procés adaptador o deformador, com ara s'hi fa amb una cèdula (473), així com també parodiant esdeveniments de tota mena, aptes per a ser girats amb humor.

Paral·lelismes que eixamplaren el panorama a l'autor de la novel·la i ara al de l'estudi a la imaginació acompassada amb seny, com veiem amb la Carmesina transmutada de criada en princesa. Motiu que bé podríem estendre cap al futur, ja que de manera semblant Aldonza Lorenzo passa de ser Dulcinea del Toboso a emperadriu de La Mancha per part precisament d'un gran admirador del *Tirant lo Blanc*, Miguel de Cervantes Saavedra. Amb la qual cosa hi tindriem un cop més el *Tirant* com a precursor del *Quixot*.

Havent fet aquests comentaris esparsos, ja que la dimensió de l'estudi impideix fer-ne un seguiment per menut, s'entén l'inici de l'assaig, que si intriga al lector a l'avançada, més a l'historiador davant la xifra tan grossa que s'esmenta: "Nós, en Jacme de Vilaragut, cavaller, habitador de la ciutat de València e senyor de la baronia de Albayda [...] lexam a Carmesina, criada nostra, tres milia solidos reals de València". Línies tretes del testament de Jaume de Vilaragut i Vilanova (ca. 1403-1464), el corsari més famós de la història de la Corona d'Aragó, qui no debades ja havia cridat l'atenció de Constantin Marinescu i Martí de Riquer en relació amb el *Tirant*.

Un petit detall per a la segona edició és que per un llibre d'aquesta riquesa aniria de perles un bon índex. Però deixant constància que el desig d'una segona edició implica que la paraula final d'aquesta ressenya sigui: felicitacions.